

AFRIKA

NASTANEK

Afriško celino v osnovi predstavlja star predkambrijski Afriški ščit, sestavljen pretežno iz granitov in gnajsov. Ta osnova pa je mnogokje prekrita s sedimentnimi kamninami različni starosti in nastanka. Pri tem prevladujejo rečni in vetrni nanosi, zlasti v vshodnam višavju so obsežna območja vulkanskih kamnin.

Na stari osnovi predkambrija najprej ni prihajalo do gubanj, izjama so Kaplandija in Zmajeve gore na skrajnem jugu in jugovzhodu, hi predvsem rezultat hercinske orogeneze, ter gorovje Atlas na skrajnem severozahodu, ki je predvsem mlado nagubano gorstvo.

Veliko bolj kot gubanja so bila razširjena tektonska dviganja, grezanja in razlamljana strega ščita in na njej odloženih sedimentnih kamnin.

Za afriško površje je značilno menjavanje obsežnih kotlin ter vmesnih pragov, planot in višavij. Med kotlinami so najpomembnejše Kalaharska, Kongova, Čadska, ter kotline ob Viktorijinem jezeru, Belem Nilu in Nigru.

Najpomembnejše območje razlamljanja je vzhodna Afrika, kjer se ta dejavnost nadaljuje do današnjih dni. Preprejena je s tektonskimi jarki. Rdeče morje je zalilo tektonski jarek, ki ločuje Afriko od Azije. Marsikje v tektonskih jarkih so nastala značilna podolgovata jezera v smeri sever-jug. Najgloblje je Tanganjško jezero v Srednjeafriškem jarku, proti jugu se oba jarka združita in v ugreznini leži Maljvisko jezero. Izven jarkov leži le Viktorijino jezero (znano je po slapovih).

Za geološko preteklost Afrike je značilno tudi vulkansko delovanje, ki pa je v glavnem že prenehalo. Največ vulkanov je ravno v tektonsko nemirni vzhodni Afriki, kjer je ravno tako največ potresov. Tudi najvišja vrhova v pogorju Kilimandžara sta vulkanskega nastanka.

Afriko delimo na Visoko in Nizko Afriko. Ločnico lahko potegnemo od Benguele v Angoli do Port Sudana ob Rdečem morju.

PODNEBJE

Na podnebje vplivajo različni dejavniki. Najpomembnejša je geografska širina. Ker je osrčje Afrike ob ekvatorju, proti severu in jugu pa celina nikjer ne sega do 40 vzporednika, spada večina površja v tropski toplotni pas. Na severu in jugu celine ta skoraj neopazno preide v subtropski pas. Afrika je naj bolj idealna ponazoritev planetarnega kroženja zraka v tropskem in subtropskem pasu. Ob ekvatorju je stalno območje nizkega zračnega pritiska, kjer se stekajo pasati. Zrak se dviguje in adiabatno ohlaja, zato v celoti gledano pade tu največ padavin na celini. Povsem drugače je na stalnih subtropskih območjih visokega zračnega pritiska ob 30. vzporedniku na severu in jugu celine. Zračne mase, ki sem iz višavij pritekajo iznad ekvatorja, se tu spuščajo adiabatno segrevajo in sušijo. Zato so nastale puščave. Celotno kroženje zreka nad celino, ki vključuje stekanje pasatov in subtropski območji visokega zračnega pritiska, se v skladu z navideznim gibanjem sonca v času našega poletja pomakne proti severu, pozimi pa proti jugu. Največ padavin je ko je sonce v zenitu. Ob ekvatorju je zaradi navideznega gibanja sonca to dvakrat na leto zato poznajo dve deževni dobi. Skrajni severozahod in jugozahod celine lahko v času tamkajšnih zim prideta pod vplov polarne fronte. Obe fronti vplivata na podnebje in prinašata deževje.

Drugi zelo pomemben dejavnik je razporejenost kopnega in morja. Severni del celine ima bolj kontinentalne značilnosti, ta pa se odraža predvsem v razsežnosti puščav. Sahara na severu je največja puščava na svetu. Na jugu so zaradi zoženosti celine in večjega vpliva oceanov puščave bistveno manjše in manj izrazite.

Monsunsko kroženje zraka med kopnim in morjem je v Afriki veliko bolj izrazito kot v Aziji. Še najbolj občutno je na jugovzhodnih delih celine.

Tretji dejavnik so morski tokovi. Zaradi hladnih morskih tokov, kot sta Kanarski ob severozahodni in Banguelski ob jugozahodni obali, segajo tam puščave prav do morja. Nasprotni učinek povzroča Mozambiški tok, ki v zaledje jugovzhodne obale prinaša tople in vlažne zračne mase.

Četrti dejavnik je relief z nadmorsko višino. Kjer je višji svet orografska ovira za vetrove, ki prinašajo vlažne zračne mase z morja, se količina padavin močno poveča. Vpliv nadmorske višine je še posebej pazen v Vzhodnoafriškem višavju, kjer kljub legi ob ekvatorju ni vročega in vlažnoekvatorialnega podnebja, ampak prijetnejše savansko podnebje.

RASTLINSKI PASOVI

PODNEBJE	DELI CELINE	RASTJE
Ekvatorialno podnebje	Kongova kotlina, zahodni del Gvinejskega polotoka in vzhodne obale Madagaskarja	Tropski deževni gozd (največ se ga je ohranilo v Kongovi kotlini)
Savansko podnebje	Severno in južno od ekvatorialnega podnebja, Vzhodnoafriško višavje	Savansko rastlinstvo, savana se je ponekot ohranila v najprvotnejši obliki
Tropsko polsuho in suho podnebje, subtropsko suho in polsuho podnebje	Severna polobla in tudi južna (delno)	Puščavsko rastlinstvo, skromno rastlinstvo (kjer je vsaj nekaj padavin)
Sredozemsko podnebje	Zahodni del afriške sredozemske obale, skrajni jugozahod južne Afrike	Meditersko rastlinstvo
Subtropsko vlažno podnebje	Skrajni jugovzhod	Vlažni subtropski gozd

POMEN AFRIŠKEGA VODOVJA

V Afriki zaradi reliefa in podnebja obsežna območja nimajo odtoka v morje. Ponekod gre za endoreična območja, kjer se reke končajo v jezerih. Najizrazitejši primer je čadsko jezero, ki zaradi menjavanja sušne in deževne dobe močno spreminja svoj obseg. Velikanska puščavska območja so arejična (brez stalnih vod), zato je tam poselitev redka ali pa je ni. Tamkajšnji prebivalci živijo v oazah ali pa črpajo podalnico.

Vse velike Afriške reke izvirajo na bolj namočenih območjih, pri čemer pa nekatere prečkajo tudi puščave (Nil). Najizrazitejši primer je Nil, ki izvira v gorskem svetu vzhodne Afrike (beli in modri Nil), natop pa se združita pri Krtumu. Svojo pot nadaljuje čez Saharo do sredozemskega morja, vendar veliko vode pri tem izhlapi. Druge najpomembnejše reke so Niger, Kongo, Zambezi in Oranje. Reke nimajo tolikšnega pomena za poselitev in poljedelstvo, kot v Aziji. Ena najpomembnejših izjem je Nil. V ozkem pasu ob njegovem srednjem in spodnjem toku ter v delti je nastala ena največjih zgostitev prebivalstva. Reke so v Sfriki še danes marsikje edina prometna pot, pri tem pa so velika ovira pragovi na robu celin, reke pa se morajo prebiti čez njih. Tam tvorijo brzice, plovba v notranjosti je tako možna samo do brzic. Okoli brzic so ponekod zgradili železnice ali ceste, na katere preusmerijo tovor (Kongo). Prav robni pragovi so po drugi strani idealni za hidroenergetsko izrabo. Afrika ima pri tem zelo velik potencial, ki pa v veliki meri še ni izkoriščen, kar je Afrika zaradi majhne poselitve in razvitosti zelo majhen porabnik elektrike. Največje hidroelektrarne z lastnimi akumulacijskimi jezovi so nastale predvsem ob Nilu, Volti in Zambeziju. Mad

največjimi na svetu je jezero na Volti. Tudi izgradnja Asuanskega jezua na Nilu Agipčanom ni prinesla le blagostanja (z izrabo vode iz akumulacijskega jezera so skoraj za 1 000 000 hektarjev povečali namakalne površine preprečili so vsakoletno nanašanje mulja rodovitnega mulja- kmetje morajo zdaj uporabljati umetna gnojila, ker rodovitnih polj ne namakajo vsakoletne puščave so ta vse bolj slana, ulov rib v reki se je zelo zmanjšal, zaradi mlajšega dotoka rečne vode morje spodjeda Nilovo delto, ob jezeru so se razširile bolezni). Reke marsikje nudijo čudovite možnosti za turizem, vendar družbene razmere ne omogočajo njegovega razvoja. Turistična infrastruktura je razvita le v peščici držav. Obsežna območja so nedostopna ali pa prenevarna.

RASNA IN KULTURNA DELITEV CELINE

Afriko delimo na del SEVERNO OD SAHARE, kjer živi večinoma belo arabsko prebivalstvo in na del JUŽNO OD SAHARE, kjer pa živijo skoraj samo črnici. Črnski Afriki pravimo tudi **pod saharska** ali **sub saharska** Afrika.

DRUŽBENI RAZVOJ AFRIKE

Ko si Evropejci odkrili afriške trgovce s sužnji so iz Afrike odpeljali približno 30 milijonov ljudi, večinoma v Ameriko. Trgovina s sužnji se je končala šele v 2. polovici 19. stoletja. Da se kolonialne sile ne bi kregala so se zbrale na konferenci in na zemljevidu začrtale meje kolonij (1884). Te kolonialne sile so V. Britanija, Francija, Belgija, Portugalska, Italija, Nemčija, Španija. Tedanje začrtane meje so ostale v veljavi do danes. Bistvo kolonializma je bilo izkoriščanje surovin in ustvarjanje tržišča za evropske industrijske izdelke. Posledice kolonializma se še danes čutijo.

OSAMOSVOJITEV

Začela se je kmalu po koncu 2. svetovne vojne. Največ držav se je osamosvojilo v letih od 1960-70. Ponekod je potekalo mirno, drugod pa z vojnami. Oblast so prevzele nove afričanske oblasti. NEOKOLONIALIZEM- sodelovanje, med državami, ki so imele nekdanjo kolonijo s sedanjimi osamosvojenimi državami. Države so večinoma ostale enake kot prej. Kolonije si še vedno želijo vplivati na te države in si prizadevajo utrditi gospodarski in politično vpliv. Nove oblasti so bile nedemokratične in neučinkovite. V Afriki je veliko nerešenih etničnih vprašanj, saj v nekaterih državah živi veliko različnih ljudstev, ki pa se ne razumejo med seboj. To je pripeljalo do državljanskih vojn. Afrika je celina z največ begunci (vzroki: politični vzroki, suša, lakota,...)

ODPRAVA APARTHEIDA

Apartheid pomeni povsem ločeno življenje rasnih skupin, pri čemer je privilegiran položaj namenjen belcem. Uvedli so rasističen zakon in ga izvajali tako, da so uničevali naselja črncev, ki so bila na območjih namenjenim belcem. Za črnce so ustanovili bantustane- črnske države znotraj južne Afrike, ki jih ni priznal nihče drug. Črnici so se začeli upirati, zato so se belci začeli pogajati s črnskim voditeljem Nelsonom Mandelo, ki so ga več kot 25 let držali v zaporu. Afričanska stranka, ki je leta 94 zmagala na afriških volitvah je pokazala da zna tudi sama demokratično voditi državo. Vendar so razlike med črnici in belci vseeno še vedno opazne.

RAZLIČNA IZRABA NARAVNIH DANOSTI IN POSLEDICE MONOSTRUKTURNEGA GOSPODARSTVA

Afrika ima najbolj problematičen gospodarski razvoj (predvsem pod saharjska Afrika). Razvita (deloma) je le Južnoafriška republika. K njenem blagostanju niso pripomogle le naravne danosti ampak tudi mnogo bolj izobražena bela manjšina. Po razvitosti izstopata tudi Namibija in Bocvana (izvoz diamantov). Poznamo pa tudi države, ki jim niti naravne danosti niso pomagale v razvoju (Nigerija). Je zelo pomembna izvoznica nafte, vendar to prebivalstvu ne pomaga, ker imajo to v lasti tje velike naftne družbe. Veliko držav je zaradi neokolonialnega položaja še vedno odvisen od izvoza kmetijskih izdelkov in rude oz. energetskih virov. Takšna monostrukturna gospodarstva so zelo ranljiva zaradi padca cen na svetovnem trgu. Afrika je zaradi najema kreditov, da bi se postavila na svoji noge, nastala velika dolžniška kriza. Tudi turizem je razširjen samo v nekaj državah (Maroko, Tunizija, Egipt, Kenija, Tanzanija).

TURIZEM V KENJI

Turizem je za Kenijo zelo pomembna dejavnost, saj dohodki pokrijejo velik del primankljaja. Ne prinaša pa le koristi, ampak tudi slabosti, saj so se vsa nomadska plemena morala izseliti iz narodnih parkov, pa tudi onesnaženost in preveliko število terenskih vozil savanskemu okolju zelo škodi.

AFRIŠKE BOLEZNI IN PROBLEM AIDSA

Ker Afrika leži v vročem in vlažnem podnebju, je tu veliko različnih bolezni, saj so razmere idealne za njihov nastanek. Afrika ima tudi najslabše razvito zdravstvo in spisek nevarnih tropskih bolezni je velik:

- rečna slepota: stoječe vode in reke
- malarija: vsako leto zaradi nje umre milijon afričanov
- spalna bolezen: prenaša jo muha ce-ce in za njo zbolijo tudi domače živali
- aids: ima najusodnejše posledice. Najverjetneje izvira iz Afrike. Več kot 2/3 vseh okuženih z virusom HIV živi v pod saharjski Afriki. V nekaterih državah je okužena več kot ¼ prebivalstva. To ima strahotne demografske posledice, saj se je čas življenja močno skrajšal. Čeprav je imela Afrika največji prirast, se je v nekaterih državah močno zmanjšal. V pod saharjski Afriki se vsako leto okuži več kot 3,5 milijona ljudi.

LAKOTA

Afrika je v drugi polovici 20. stoletja doživela demografsko eksplozijo, saj se je prebivalstvo potrojilo. Rast prebivalstva je uspelo z načrtovanjem družine v razvitejših državah zaustaviti. Afričani imajo veliko otrok, ker s tem zagotovijo obstoj svojega ljudstva in ker otroci lahko že zgodaj pomagajo pri družini. V Afriki prihaja do zmanjšanja pridelka na prebivalca, kmetijski izdelki so v večini držav najpomembnejši del izvoza in zato morajo hrano za lastne potrebe velikokrat uvažati. Posledica je rast števila podhranjenih prebivalcev. Kadar pride do naravnih katastrof pa lahko pride tudi do velike lakote, to je običajno v obdobjih suš. Velikokrat ob suši od lakote umre več tisoč ljudi.

POMEN IN OBLIKE AFRIŠKEGA KMETIJSTVA

Kmetijstvo je za Afriko najpomembnejša dejavnost, saj ima Afrika največji delež kmečkega prebivalstva. V Afriki lahko zasledimo enake oblike kmetijstva kot v Aziji vendar imajo drugačen delež, predvsem je pa manj namakalnega kmetijstva.

SAMOOSKRBNE OBLIKE KMETIJSTVA:

- *SELILNO POLJEDELJSTVO*: predvsem v pod saharski Afriki, gre pa za rotacijo zemljišč, požgejo gozd in na ta način s pepelom pognojijo slabo rodovitne rdečkaste prsti, na teh območjih posadijo kulturne rastline saj tako preprečijo spiranje zemlje. Poljedelstvo kombinirajo z živinorejo, ko se tla po dveh al treh letih izrabijo postopek ponovijo drugje
- *INTENZIVNO SAMOOSKRBNO KMETIJSTVO*: poljedelstvo kombinirajo z živinorejo. Rastreseno je po vsej Afriki.
- **NOMADSKA IN POLNOMADSKA ŽIVINOREJA**: značilni sta za suhe in plosku območja na severu. Čistega nomadizma v Afriki ni saj se vsaj del nomadskega prebivalstva ukvarja tudi s poljedelstvom. V Sahari na ta način živijo beduini, v pod saharski Afriki pa Masaji.

TRŽNE OBLIKE:

Pogostejše so na subtropskem delu Afrike

- *TRŽNA ŽIVINOREJA IN MEŠANO TRŽNO KMETIJSTVO*: kombinacija poljedelstva in živinoreje, na območjih sredozemskega podnebja pa je razvito *MEDITERANSKO KMETIJSTVO*.
- *PLANTAŽNO GOSPODARSTVO*: najznačilnejša tržna oblika v Afriki in je rastresena po različnih delih celine.

Tradicionalne kulturne rastline samooskrbnega kmetijstva so nekatere gomoljnice (maniok, jam, batata; proso, banane, koruza in riž) Ob dolini Nila pa še pšenico, koruzo, sladkorni trst, zelenjavo,..Pri tržnem kmetijstvu gojijo predvsem nekatere plantažne rastline. V svetu Afrika še posebej izstopa po pridelavi kakava, čaja. Pomembni pa so tudi kava in različna rastlinska olja, kavčuk, bombaž, tobak, sladkorni trst,...na sredozemskih območjih gojijo tude agrume, oljko in vinsko trto.

Živinoreja je mogoča le na območjih, kjer ni muhe ce-ce. Večinoma je samooskrbna. Redijo govedo, na sušnih območjih pa kamele in drobnico. Tržna živinoreja je v glavnem značilna le za južno Afriko, ki je pomembna izvoznica volne, razvito pa ima tudi mesno in mlečno govedorejo.

EKOFARMING: poskusni sistem kmetijstva. Gre za poskus optimalne izrabe afriških danosti ter povezave poljedelstva, živinoreje in gojenja dreves v enotnem pridelovalni obrat. S tem naj bi preprečevali erozijo tal in vzdrževali ali celo izboljšali njihovo rodovitnost.prvi element modela je posaditev žive meje in dreves, drugi element je mešanje kulturnih rastlin, tretji pa je vključitev živinoreje. Na poskusnih površinah se je donos zelo povečal, vendar je slabost v tem da rezultati niso hitri. Vse člane družin,ki so vključene v kmetovanje, bi najprej morali izobraziti o vseh okoljskih vidikih in prednostih takega kmetovanja.

RUDE IN ENERGETSKI VIRI- RAZKORAK MED ZAALOGAMI IN DEJANSKIM IZKORIŠČANJEM

Afrika je stara celina, ki ima nekaj najpomembnejših zalog rudnih bogastev in energijskih virov na svetu. Rude so večinoma vezane na predkambrijske in paleozoiske kamnine.Afrika ima največ svetovne zaloge diamantov in zlata pa tudi platine, kroma, mangana in vanadija. Zelo pomembne so tudi zaloge različnih kovin. Ima pa tudi pomembne zaloge nafte, zemeljskega plina in črnega premoga.Najpomembnejša je južna Afrika (železo. Zlato, platina,..), vendar ni med najpomembnejšimi na svetu. Nekatere so zelo pomembne izvoznice energetskih virov (zem. plin, nafta, črni premog,..) Kolonialne sile so Afriške rude začele izkoriščati predvsem na koncu 19. stoletja. Tri najpomembnejša rudarska območja so se razvila v Visoki Afriki. Na koncu 20.stoletja je rudarstvo upadlo in države, ki so se ukvarjale samo z njo so se znašle v veliki krizi. Začelo se je tihotapstvo dragih kamnov in velike

multinacionalne družbe so vlagale raje v bolj razvite države. Danes so v svetovnem merilu pomembne le še nekatere afriške države. Južna Afrika je daleč na prvem mestu. Druge države pa so premagale tekmice iz drugih celin.

BAKROV PAS: je del velikanskega rudnega območje, ki se razteza v smeri proti severu in severozahodu od Zambije, do meje s sosednjo državo Kongo, potem pa se prek meje nadaljuje v isti smeri še v pokrajini Shaba (Katanga). Ocenjevali so da je na tem območju četrtna zalogo vsega bakra na svetu, veliko pa je tudi drugih kovin, predvsem cinka in kobalta. Vendar je kljub temu Kongo ena najrevnejših držav na svetu. Glavni vzroki za to so predvsem padanje cen bakra in v velikih težavah transporta da morja. Velike družbe so se zaradi tega preusmerila v druge lažje dostopne kraje, kjer so rude lažje dostopne in je država politično bolj stabilna. Zaton bakrovega pasu je v devetdesetih letih v Zambiji privedel do velikih socialnih in političnih pretresov. Številni rudarji so morali iskati zaposlitev v drugih panogah.